

Andrzej Jucherski

Instytut Budownictwa, Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa
Górskie Centrum Badań i Wdrożeń w Tylliczu

SKUTECZNOŚĆ OCZYSZCZANIA ŚCIEKÓW BYTOWYCH W QUASI TECHNICZNYCH INSTALACJACH ZE ZŁOŻAMI GRUNTOWO-ROŚLINNYMI NA PODSTAWIE OŚMIOLETNIH BADAŃ W GÓRSKIM GOSPODARSTWIE AGROTURYSTYCZNYM

Streszczenie

Przedstawiono wyniki ośmioletnich (1998-2005) badań wielostopniowej instalacji składającej się z wielokomorowego osadnika gnilnego ($V = 4,7 \text{ m}^3$) i sekwencji złóż: zraszanego żwirowego (10 m^2), gruntowo-roślinnego o poziomym przepływie (48 m^2) i stokowego złoża trawiasto-glebowego (30 m^2) oraz złóż o kombinowanym przepływie (10 m^2) i o przepływie pionowym ($6,5 \text{ m}^2$). Wskaźniki skuteczności oczyszczania ścieków w całej instalacji - przy dobowym dopływie $Q_{d\text{sr}} = 1550 - 450 \text{ l/d}$ - były wielosezonowo stabilne i znacząco wyższe od obowiązujących wymagań. Średnie ich wielkości wynosiły w 2005 r.: 99,6/99,2% - BZT₅, 95,2/95,8% - ChZT, 96,0/91,8% - P-PO₄, 74,4/74,1% - zawiesina, 98,9/99,5% - N-NH₄, 87,6/94,6% - N_{całk} (zima/lato). Udział części nadziemnych roślin na złożach w rocznym bilansie oczyszczania ścieków nie jest decydujący (7,5% N i 3,0% P). Wyniki wieloletnich badań potwierdziły wysoką i niezawodną skuteczność oraz przydatność oczyszczalni typu gruntowo-roślinnego do oczyszczania ścieków w warunkach klimatycznych górzystych rejonów kraju.

Słowa kluczowe: oczyszczanie ścieków, metody gruntowo-roślinne, klimat terenów górzystych, oczyszczanie zagrodowe

Wstęp

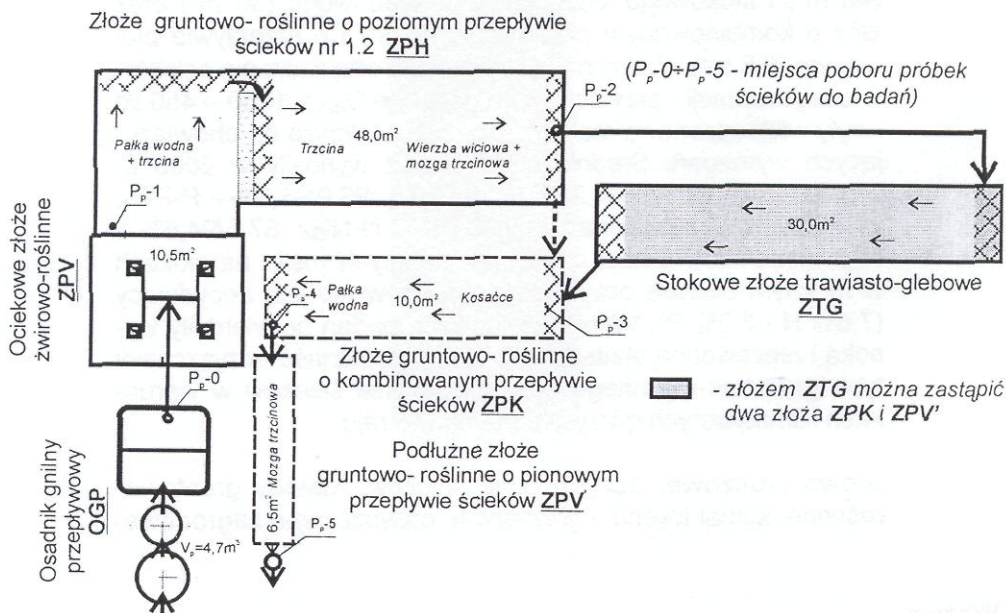
Znaczący postęp w doskonaleniu technologii dla lokalnych i indywidualnych systemów oczyszczania ścieków bytowych, w którym i IBMER – GCB w Tylliczu ma swój niekwestionowany udział badawczo-wdrożeniowy, umożliwia wybór koncepcji kanalizacyjnej uzasadnionej pod względem ekonomicznym i techniczno-funkcjonalnym dla konkretnych warunków lokalizacji. Na tle rozwiniętego już rynku oczyszczalni przydomowych, preferującego mikro-

oczyszczalnie prefabrykowane, działające przeważnie w technologii osadu czynnego, IBMER w Tyliczu jest propagatorem rozwiązań quasi-technicznych pracujących w hybrydowych układach złóż gruntowo-roślinnych. Są one dopasowane technologicznie do specyfiki wiejskiej gospodarki ściekowej, umożliwiają budowę tzw. systemem gospodarczym i stwarzają – szczególnie w gospodarstwach agroturystycznych – dodatkowe możliwości estetycznej kompozycji w architekturze krajobrazu siedliska.

W pracy przedstawiono wyniki 8-letnich badań skuteczności działania jednej z instalacji typu IBMER Tylicz, zlokalizowanej w górskim gospodarstwie rolniczym na terenie gminy uzdrowskiej Krynica-Zdrój.

Przedmiot badań

Przedmiotem wieloletnich badań laboratoryjno-eksploatacyjnych była wielostopniowa instalacja oczyszczająca, złożona z autorskich obiektów typu gruntowo-roślinnego, wykonanych i użytkowanych w pełnej skali technicznej, usytuowanych w technologicznie logicznym ciągu procesowym, badanych w warunkach normalnej działalności górskiego gospodarstwa agroturystycznego.

Rys. 1. Schemat technologiczny wielostopniowej zagrodowej oczyszczalni ścieków w górskim gospodarstwie agroturystycznym

Fig. 1. Technological scheme of multistage domestic sewage treatment plant on a mountain agrotouristic farm

Opis budowy poszczególnych członów technologicznych instalacji opisano w pracach Jucherskiego i Walczowskiego [1997, 1998].

Celem badań była:

- ocena skuteczności technologicznej urządzeń składowych instalacji, wyrażana wskaźnikami względnego zmniejszenia stężeń dla wybranych składników zanieczyszczeń zawartych w ściekach surowych i oczyszczonych, określanych w dwóch charakterystycznych okresach roku: wiosenno-letnich (wegetacyjnych) i jesienno-zimowych (pozawegetacyjnych),
- weryfikacja badawcza i doskonalenie cech techniczno-funkcjonalnych obiektów pod kątem ich budowy i eksploatacyjnego utrzymania w tzw. systemie gospodarczym,
- ocena doboru roślinności zastosowanej do nasadzeń na powierzchniach złóż filtracyjnych gruntowo-roślinnych.

Analizy chemiczne ścieków wykonywano odczynnikowymi metodami spektrofotometrycznymi przy użyciu fotometru i termoreaktora firmy MERCK, natomiast BZT₅ określano za pomocą elektronicznych respirometrów z sensorami ciśnieniowymi.

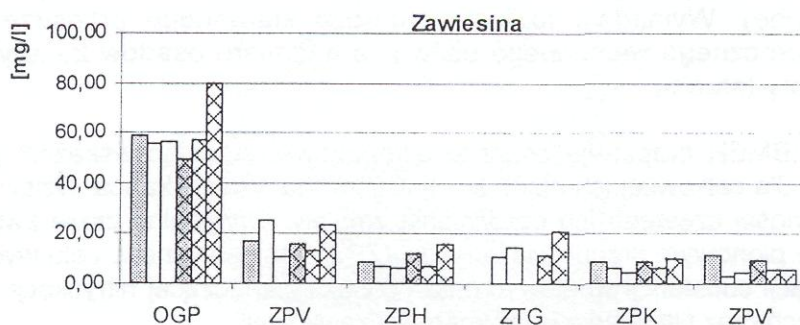
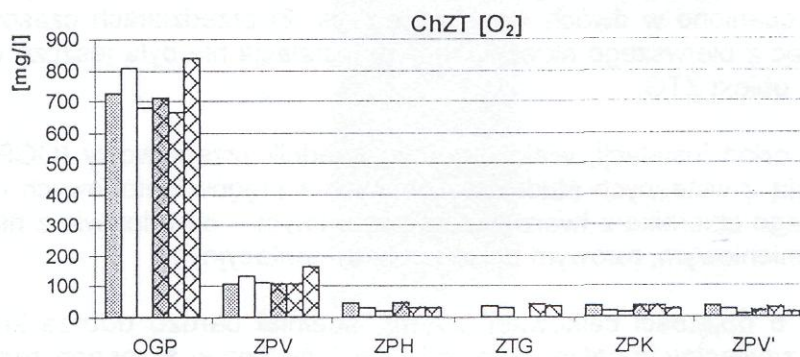
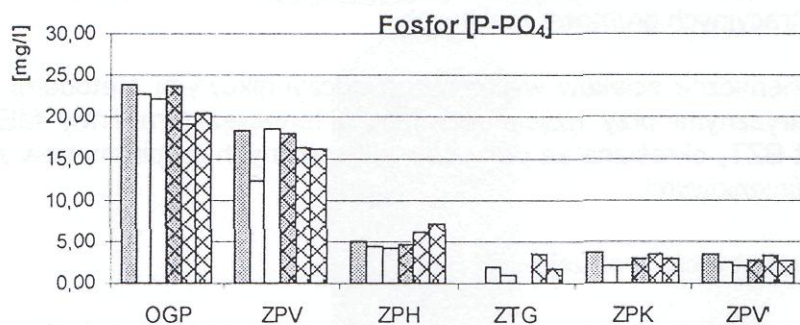
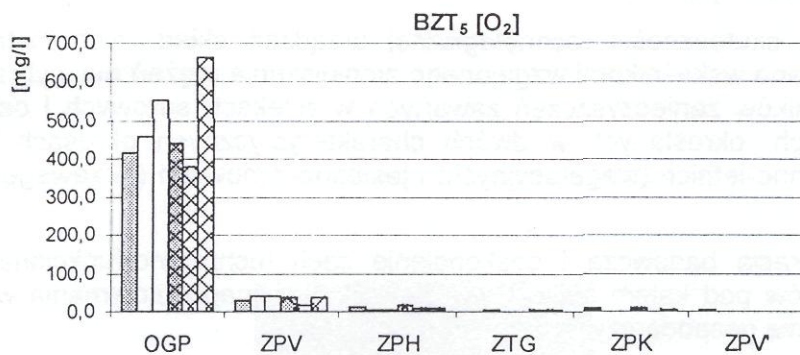
Wyniki badań i ich dyskusja

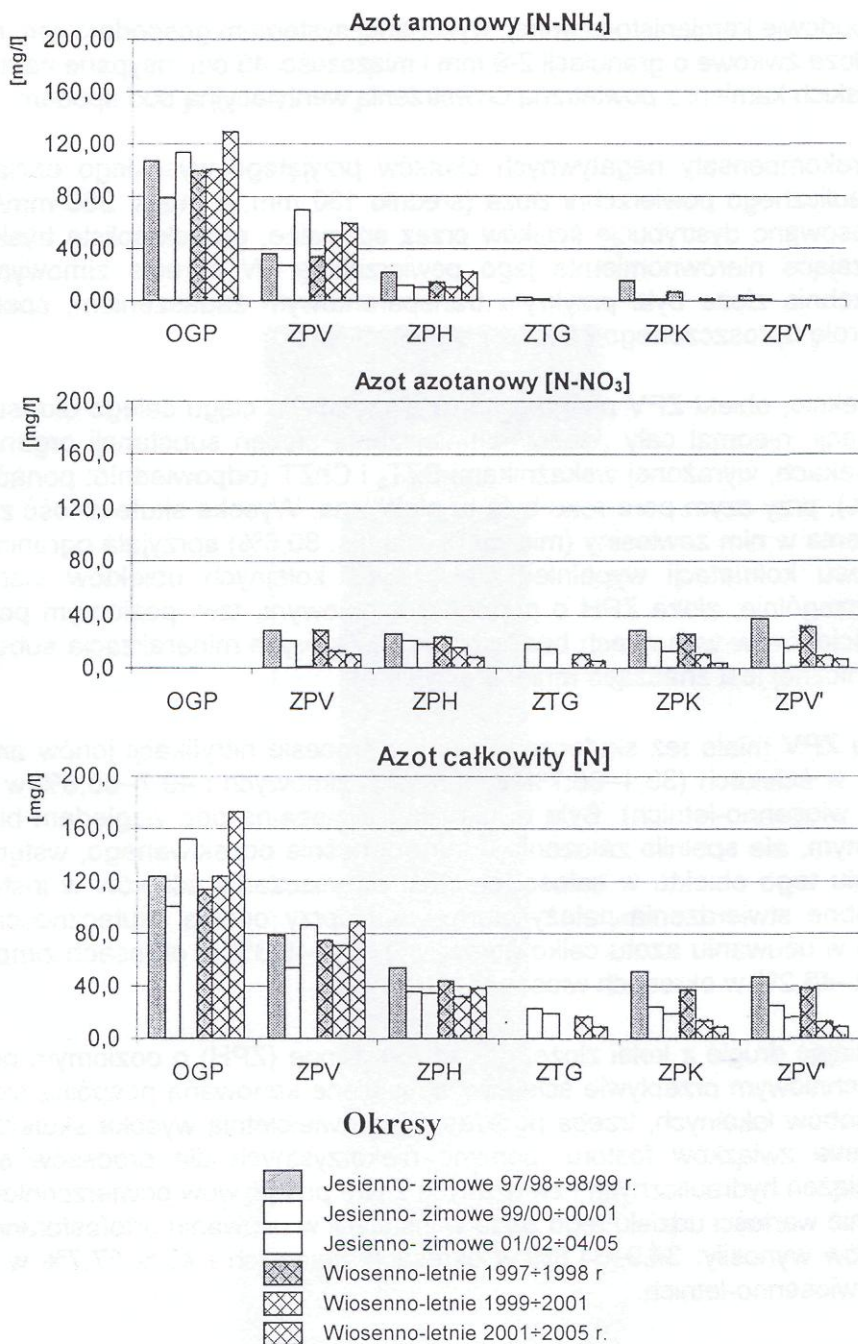
Wyniki 8.sezonowego (sezony wegetacyjne i pozawegetacyjne) okresu badań skuteczności procesowej poszczególnych składników technologicznych instalacji oceniono w dwóch 4.letnich (na rys. 2) przedziałach czasowych, wydzielając z pierwszego okres, w którym instalacja nie była jeszcze wyposażona w obiekt ZTG.

Pierwszy człon instalacji, wielokomorowy osadnik przepływowy (OGP) jest kombinacją 2 wstępnych studni, wykonanych z kręgów betonowych i dwukomorowego zbiornika z tworzyw z zastosowanym – na odpływie z niego – wielostrumieniowym, rurowym pakietem sedymentacyjnym.

Osadnik, o objętości całkowitej 4,7 m³, spełniał bardzo dobrze kryteria stężenia zawiesiny w całym okresie badań, również w okresach znacznej zmienności dopływających do niego ścieków: 450-1550 l/dobę (maks. 2600 l/dobę). Wymagało to jednak bardzo starannego przestrzegania reżimu corocznego wiosennego usuwania nadmiaru osadów ze zbyt małej I komory (studni).

Obecnie IBMER proponuje osadniki 3.komorowe, stosując wskaźnik przeliczeniowy dla całkowitej ich objętości, tj. 0,7 m³ na 1 mieszkańca. Dzięki temu niedogodności częstego ich opróżniania zmalały. Oryginalne złożo żwirowo-roślinne o pionowym przepływie ścieków (ZPV) zastosowano w celu wydajnej mineralizacji substancji węglowych (BZT₅, ChZT), znaczącej nitrifikacji jonów amonowych oraz filtrowania i sedymentacji zawiesiny.

Rys. 2. Średnie wartości wskaźników i stężeń składników zanieczyszczeń w ściekach odpływających z poszczególnych składników technologicznych instalacji w okresach jesienno-zimowych i wiosenno-letnich w latach 1997÷2005
 Fig. 2. Average values of coefficients and pollution concentrations in wastewater flowing out from particular technological arrangements of the installation in autumn-winter and spring-summer periods

W obudowie kamienisto-ziemnej, wykonanej systemem gospodarczym, mieści się złożo żwirowe o granulacji 2-8 mm i miąższości 45 cm, usypane na ruszcie z płaskich kamieni z powietrzną przestrzenią wentylacyjną pod spodem.

Dla rekompensaty negatywnych skutków przyjętego wysokiego obciążenia hydraulicznego powierzchni złoża (średnio 130 mm, a maks. 250 mm/dobę) zastosowano dystrybucję ścieków przez specjalne, grubokropliste tryskacze, zraszające nierównomiernie jego powierzchnię. W okresie zimowym powierzchnia złoża była przykryta transparentowym zadaszaniem, spełniającym rolę uproszczonego kolektora słonecznego.

W efekcie, obiekt ZPV przejmował, niezmiennie w ciągu całego okresu eksploatacji, nieomal cały „ciężar” zmniejszania stężeń substancji organicznej w ściekach, wyrażonej wskaźnikami BZT₅ i ChZT (odpowiednio: ponad 91% i 80%), przy czym pora roku była tu nieistotna. Wysoka skuteczność zatrzymywania w nim zawiesiny (min. 54% – maks. 80,6%) sprzyjała ograniczeniu procesu kolmatacji wypełnień filtracyjnych kolejnych obiektów instalacji, a szczególnie, złoża ZPH o podpowierzchniowym, tzw. poziomym przepływie ścieków w warunkach beztlenowych, w których mineralizacja substancji organicznej jest znacząco mniej efektywna.

Złożo ZPV miało też skuteczny udział w procesie nityfikacji jonów amonowych w ściekach (39,1–66,7% w okresach zimowych i 49,7–65,8% w okresach wiosenno-letnich). Była to nityfikacja niepełna pod względem biochemicznym, ale spełniła założenia autora odnośnie oczekiwanego, wstępnego udziału tego obiektu w całości procesu oczyszczania ścieków w instalacji. Podobne stwierdzenia należy sformułować przy ocenie skuteczności tego złoża w usuwaniu azotu całkowitego N_c (36,9–46,3% w okresach zimowych i 34,4–48,2% w okresach wiosenno-letnich).

Oceniając drugie z kolei złożo, gruntowo-roślinne (ZPH) o poziomym podpowierzchniowym przepływie ścieków, wypełnione sortowaną pospółką rzeczną z zasobów lokalnych, trzeba podkreślić jego wieloletnią wysoką skuteczność wiązania związków fosforu, pomimo niekorzystnych dla procesów sorpcji przeciążeń hydraulicznych i związanych z tym przepływów powierzchniowych. Średnie wartości udziału tego złoża w instalacji w usuwaniu ortofosforanów ze ścieków wynosiły: 34,9–64,8% w okresach zimowych i 43,6–57,7% w okresach wiosenno-letnich.

Wartości tych wskaźników potwierdzają wcześniejsze ustalenia autora [Jucherski 2000], że wpływ temperatury ścieków na sprawność zatrzymywania P-PO₄ w złożach filtracyjnych nie jest jednoznaczny wobec oddziaływania na te procesy również i innych czynników (obciążenia hydraulicznego, czasu kontaktu ścieków z powierzchnią materiału wypełnienia, jego charakterystyki morfologicznej i granulacyjnej).

Specyfika hydrauliczna tego złoża sprzyjała też tworzeniu warunków do przemiennej (symultanicznej) nityfikacji – denityfikacji, chociaż ten drugi proces był mało wydajny (19,8–33,8% w okresach zimowych i 26,6–29,5% w okresach wiosenno-letnich) ze względu na obecność tlenu rozpuszczonego w powierzchniowych przepływach ścieków i z niedostatku łatwo przyswajalnej substancji organicznej usuniętej skutecznie ze ścieków już na złożu ZPV.

W początkowym okresie badań, kolejnymi obiektami technologicznymi instalacji były dwa złoże o specyficznej budowie, a mianowicie: złoże gruntowo-roślinne o kombinowanym (ukośnym) przepływie ZPK, zasilane ściekami z użyciem tryskacza umieszczonego wewnątrz stosu grubokamienistego ułożonego na początku jego powierzchni oraz podłużne złoże gruntowo-roślinne o pionowym przepływie ZPV' z wielowarstwowym, wielofunkcyjnym wypełnieniem z kruszyw mineralnych, zasilane ściekami porcjowo przy pomocy naczynia wywrotnego z dystrybucją na powierzchnię filtracyjną przez perforowane przewody rozprowadzające.

Wpływ tych dwóch złożeń (a szczególnie ZPK) na ogólny wzrost efektywności zmniejszania stężeń poszczególnych składników zanieczyszczeń w ściekach był mały lub nieistotny, gdy chodzi o wskaźniki tlenowe BZT₅ i ChZT i zawiesinę, a nieco większy (6,6–7,7%), w przypadku wiązania i deponowania fosforanów.

Uzyskano zaś znaczący postęp w procesie nityfikacji na końcowym obiekcie ZPV' (96,9% - końcowy efekt nityfikacji w warunkach zimowych i 99,9% - w warunkach wiosenno-letnich). Nie stwierdzono natomiast widocznych efektów usuwania przez te złoże azotu całkowitego (tylko 4,5–5,6%).

Aby stworzyć warunki do denityfikacji jonów azotanowych do azotu cząstkowego należałoby na końcu instalacji zastosować dodatkowe, beztlenowe złoże o przepływie poziomym i zapewnić dawkowanie do ścieków dobranej stechiometrycznie substancji organicznej. Jest to jednak przedsięwzięcie nieracjonalne w warunkach domowej oczyszczalni ścieków.

Wprowadzono więc do ciągu technologicznego oryginalne stokowe złoże trawiasto(darniowo)–glebowe (ZTG), będące innowacyjnym projektem IBMER – GCB w Tyliczu. W uproszczonym opisie jest to stokowy pas roślinno (trawiasto)–glebowy z kaskadowo wyprofilowanym dnem, odizolowanym od podłoża z wykorzystaniem folii z PE, wypełniony ponownie glebą wraz z ukoźnioną darnią. Złoże ZTG przejęło całkowicie funkcję ZPK i ZPV' w procesach zmniejszania wskaźników tlenowych BZT₅ i ChZT, a także wiązania ortofosforanów w swym kompleksie glebowo-korzeniowym.

Końcowa sprawność zatrzymywania zawiesin nieco się pogorszyła z uwagi na zjawisko wymywania części spławialnych z glebowego wypełnienia tego

złoża. Zanotowano natomiast wyraźny postęp w procesach konwersji związków amonowych i usuwania azotu całkowitego. Usuwanie azotu odbywa się prawdopodobnie (należy tak sądzić po analizie parametrów fizyko-chemicznych oczyszczanych ścieków) na drodze symultanicznej nitryfikacji – denitryfikacji, która przebiega z intensywnością większą niż to stwierdzono na złożu o przepływie poziomym – ZPH. Wprowadzenie złoża trawiasto-glebowego umożliwiło więc uproszczenie całej instalacji, przez „usunięcie z niej” dwóch ostatnich członów.

Oceniając zaś całą instalację po długoletnim okresie badawczym należy podkreślić niezmiennie wysoki poziom jej skuteczności, a przede wszystkim eksploatacyjną stabilność wszystkich procesów oczyszczania, małą wrażliwość na zmiany warunków hydraulicznych (obciążeń hydraulicznych złożeń) i co szczególnie – znaczącą odporność na wpływ niekorzystnych czynników klimatycznych w okresie zimowym.

Jedynym składnikiem zanieczyszczeń (ze wszystkich poddanych procesowi badawczemu) o zwiększonej trudności usuwania ze ścieków w warunkach zimowych jest azot całkowity. W przypadku badanej instalacji „zimowy” spadek tej skuteczności nie przekraczał jednakże wartości 17,5% (średnio 8%), co powinno wzbudzać zainteresowanie potencjalnych projektantów i użytkowników różnego rodzaju przydomowych mikrooczyszczalni ścieków.

Na powierzchni złożeń filtracyjnych wprowadzono własne sadzonki wybranych roślin wodnolubnych, pozyskanych ze zbiorowisk lokalnych i dalszych, stosując pasowe nasadzenia mieszane: trzciny, pałki wodnej, mozgi trzcinowatej i wierzby wiciowej. Pielęgnację i usuwanie suchej mierzwy roślinnej dokonywano w okresie przedwiośnia (pozostawione na zimę rośliny tworzą wraz z osiadłym nań śniegiem dodatkową warstwę izolacyjną), nie ingerując też w naturalną sukcesję powierzchniową poszczególnych gatunków.

Zrezygnowano tylko z utrzymywania roślin (mozga, trzcina) na powierzchni zraszanego złoża ZPV, gdyż wypadały one po zraszaniu ściekami w okresie pozawegetacyjnym. Ograniczono również rozwój nasadzeń wierzbowych na złożu ZPH, stwierdzając, że nie ma uzasadnienia dla jej przydatności, tak ze względów procesowych, jak i dla poprawy właściwości filtracyjnych złoża.

Wykazano również, że ogólny udział części nadziemnych roślin w poborze składników biogennych N i P ze ścieków w okresie wegetacyjnym nie przekracza granic 7,5% N i 3% P w przeliczeniu całorocznym [Jucherski 2000], co nie ma decydującego znaczenia w bilansie procesu oczyszczania ścieków w badanej instalacji.

Stwierdzenia i wnioski

Wyniki ponad 8-letniego, udokumentowanego szczegółowo w pracach IBMER –GCB, okresu badań są wystarczającym uzasadnieniem stwierdzenia, że odpowiednio zaprojektowane i skonfigurowane quasi techniczne obiekty typu gruntowo-roślinnego są bardzo skutecznym i stabilnym (w całorocznym i wieloletnim okresie użytkowania) środkiem technologicznym do rozwiązywania problemów oczyszczania ścieków na terenach wiejskich o zabudowie luźnej i rozproszonej w górzystych rejonach kraju.

Wartości uzyskanych wskaźników efektywności technologicznej w poszczególnych składnikach zanieczyszczeń i wynikająca stąd skuteczność końcowa całej instalacji są znacząco wyższe od wymagań zawartych w aktualnie obowiązujących przepisach, co pozwala, po odpowiedniej konfiguracji zaprezentowanych obiektów, wykorzystać je na terenach przyrodniczo cennych, podlegających szczególnej ochronie sanitarnej.

Bibliografia

Jucherski A. 2000. Wpływ wybranych czynników technicznych na skuteczność oczyszczania ścieków bytowo-gospodarczych w oczyszczalniach roślinno-gruntowo-glebowych w rejonach górzystych. *Prace Naukowe IBMER*, 1: 38-84

Jucherski A., Walczowski A. 1997–2005. Sprawozdania z prac badawczych IBMER w Tyliczu, Symbole dok. IBMER: LXIII/56, LXIII/60, LXIII/64, LXIII/66, LXIII/69, LXIII/73

EFFECTIVENESS OF DOMESTIC SEWAGE TREATMENT IN QUASI-TECHNICAL INSTALLATION WITH SOIL-VEGETABLE FILTRATION BEDS - ON THE BASIS OF EIGHT-YEAR INVESTIGATIONS ON A MOUNTAIN AGROTOURISTIC FARM

Summary

The results of eight-year (1998-2005) investigations of the multistage purification plant consisted of multi-chamber septic tank ($V = 4.7 \text{ m}^3$) and the sequence of gravel sprinkler bed (10 m^2), soil-vegetable horizontal flow bed (48 m^2), the slope grass-soil type bed (30 m^2) and the combination of two beds – the oblique flow and vertical flow ones. The coefficients of sewage treatment effectiveness in whole installation – daily sewage inflow ($Q_d = 1550\text{--}400 \text{ l/day}$) were stable in all seasons and significantly higher than the official requirements. Their average values were in 2005: 99.6/99.2% BOD; 95.2/95.8% COD; 96.0/91.8% P- PO_4 ; 4.4/74.1% suspended solids; 98.9/99.5% N- NH_4 and 87.6/94.6% N_{tot} (winter/summer periods). The share of green parts of vegetables growing on the beds was not decisive (7.5% N and

3.0% P) in annual balance of sewage treatment. The results of many years' investigations confirmed high and unflinching effectiveness and the usefulness of soil-vegetable type sewage treatment plants under mountain region climatic conditions of the country.

Key words: sewage treatment, soil-vegetable purification methods, climatic conditions, mountain regions, domestic sewage, treatment plants

Recenzent: Krzysztof Wierzbicki